

رویدادهای ماه مبارک رمضان

ماه رمضان ماه میهمانی خداست و این عبارت رسا و زیبا، آنچنان شگرف و سترگ است که در عظمت این ماه، بس!

اما رویدادهای تاریخی مهم و خطیری هم در این ماه عزیز رخ داده و گستره ای قابل تأمل را در فراخنای این وسعت الهی پدید آورده است. وقایعی تلخ و شیرین که طعم ترد این ماه عزیز را به تبلور فراز و فرودهای خلقت انسان ملحق نموده و در مرور افت و خیزهای آن می توان آینه عبرت را به مصاف دیده بینا کشاند و نشانند. از مرگ و جنگ و عهد و معراج گرفته تا رحلت تاریخ مظلومیت از فرق شکافته خلاصه خدا علی مرتضی(ع).
رمضان ماه رویدادهای سترگ تاریخی است در بستری از خوف و رجا و تلخ و شیرین روزگار نخستین. ماه نامه های اهل کوفه برای امام حسین (ع) و رحلت خدیجه کبری ام المومنین، ماه مراسم عقد اخوت و ولادت امام حسن مجتبی (ع)، ماه معراج و جنگ بدر، ماه فتح مکه و غزوه تبوک؛ و بالاخره ماه شهادت اول مظلوم عالم امیرالمومنین (ع).

به مناسبت حلول ماه مبارک رمضان حوزه مشاوران جوان بخشی از رویدادهای این ماه عزیز را تقدیم می کند.

* اولین روز ماه مبارک رمضان

« نزول کتاب آسمانی صُحف بر ابراهیم خلیل الله (ع) »

روایات فراوانی که دلالت دارند بر این که بسیاری از کتب آسمانی، از جمله پنج کتاب معروف آسمانی (صحف ابراهیم، تورات موسی، زبور داوود، انجیل عیسی و قرآن مجید) در ماه مبارک رمضان نازل شده اند. از واثله بن اسقع روایت شده است، که پیامبر اکرم (ص) فرمود: صحف حضرت ابراهیم (ع) در نخستین شب ماه رمضان نازل گردید. گفتنی است که ابراهیم خلیل الرحمن (ع) یکی از پیامبرهای بزرگ الهی است، که تقریباً دو هزار سال پیش از میلاد، در شهر کوچک اور (OUR) دیده به جهان گشود و با مشرکان و کافران عصر خویش به مبارزه برخاست و در این راه ناملازمات و سختی های فراوانی متحمل شد و خانه خدا را تجدید بنا نمود. وی، جد اعلای بنی اسرائیل و انبیای یهود و بنی اسماعیل و بسیاری از عرب ها و حجازی ها است.

« تجمع لشکر اسلام برای فتح مکه »

در چنین روزی در سال هشتم هجری مسلمانان که بسیاری از آنها اهل مکه و سال ها از شهر خویش دور مانده بودند جهت فتح مکه جمع شدند. استعداد نیروهای سپاه اسلام از این قرار بود: مهاجران: ۷۰۰ نفر با ۳۰۰ اسب و سه پرچم؛ انصار چهار هزار نفر با ۷۰۰ اسب و چند پرچم؛ قبیله حزینه هزار نفر با ۱۰۰ اسب و سه پرچم؛ قبیله اسلم ۴۰۰ نفر با سی اسب و دو پرچم؛ قبیله جهنیه ۸۰۰ نفر با پنجاه اسب و چهار پرچم؛ قبیله بنی کعب ۵۰۰ نفر با سه پرچم؛ بقیه سپاه ۱۰ هزار نفری را افراد قبیله های دیگر تشکیل می دادند.

« مرگ مروان »

در این روز در سال ۶۵ هجری قمری مروان بن حکم در سن ۸۱ سالگی در دمشق به درکات جحیم شتافت، و مدت خلافت او ۹ ماه بود. مروان پسر حکم بن ابی العاص بود و به (وزغ بن وزغ) ملقب گردیده بود. او و پدرش مورد لعن پیامبر (ص) واقع شدند؛ حتی عایشه به مروان گفت: شهادت می دهم که پیامبر (ص) پدرت را لعن کرد در حالی که تو در صلب او بودی.

« غزوه تبوک »

در اول ماه رمضان سال ۹ هجری قمری جنگ تبوک به وقوع پیوست. این غزوه به رهبری و فرماندهی پیامبر اسلام میان مسلمانان و رومیان روی داد، اگر چه بدون آن که منجر به درگیری شود به صلح انجامید. این جنگ را فاضحه نیز می گویند، زیرا منافقین مدینه و کسانی که قصد کشتن پیامبر (ص) را در عقبه داشتند رسوا و مفتضح شدند. به لشکری که در این جنگ شرکت کرد (جیش العسره) می گویند، زیرا در سختی و زحمت فراوان، با اینکه ایام جمع آوری محصول بود به جنگ رفتند. تبوک آخرین غزوه پیامبر بود.

« وفات حضرت نفیسه (علیها السلام) »

در این روز در سال ۲۰۸ هجری قمری زاهده عابده حضرت نفیسه خاتون دختر حسن بن زید بن حسن بن علی بن ابی طالب در مصر وفات کرد. شوهر آن حضرت اسحاق مؤتمن پسر امام جعفر صادق (ع) بوده، و از طرف مادر منتسب به حضرت ابوالفضل (ع) است. حضرت نفیسه برای خود قبری کنده بود و پیوسته در آن قبر نماز می خواند و ختم قرآن می نمود.

« معرفی ولایتعهدی حضرت امام رضا (ع) »

مأمون عباسی به جهت حفظ منافع اجتماعی و سیاسی خود امام رضا علیه السلام را علی رغم میل باطنی آن حضرت، از مدینه به طوس فراخواند و وی را به ولیعهدی خود معرفی کرد تا بتواند مراقب اعمال و رفتار ایشان و شیعیان گردد و سرانجام آن حضرت را به شهادت رسانید.

* سومین روز ماه مبارک رمضان

« نزول کتاب آسمانی انجیل بر حضرت عیسی (ع) »

نزول کتاب آسمانی "انجیل" بر حضرت عیسی بن مریم در روز سوم ماه رمضان واقع گردید. پس از عروج حضرت عیسی (ع) به آسمان، کتاب مقدس "انجیل" دستخوش تغییر و تحول و حتی نابودی گردید. چهار کتاب در میان مذاهب مختلف مسیحیت به عنوان انجیل برتر شناخته شد، که عبارتند از: انجیل متی، انجیل مرقس، انجیل لوقا و انجیل یوحنا. تمامی این کتاب ها، ده ها سال پس از عروج مسیح (ع) گردآوری شدند. به هر روی،

آن چه به نام "انجیل" هم اکنون در میان مسیحیان و غیر مسیحیان موجود است، انجیل اصلی حضرت عیسی (ع) نیست. بلکه روایات و برداشت های حواریون و یا شاگردان حواریون آن حضرت می باشد .

« رحلت شیخ مفید »

رحلت فقیه متکلم محمد بن محمد بن النعمان معروف به شیخ مفید. شیخ مفید در بغداد وفات یافت و به واسطه علو و جایگاه علمی او شیعه و سنی برای او گریستند.

* چهارمین روز ماه مبارک رمضان

« مرگ زیاد بن ابیه »

زیاد بن ابیه در سال ۵۳ هجری قمری در کوفه به هلاکت رسید. او مشهور به زیاد بن ابیه، زیاد بن امه، زیاد بن عبید، و زیاد بن سمیه است؛ و چون پدر زیاد از کثرت معلوم نبود به او زیاد بن ابیه می گفتند.

* ششمین روز ماه مبارک رمضان

« نزول کتاب آسمانی تورات بر حضرت موسی (ع) »

کتاب مقدس "تورات" در ششم ماه مبارک رمضان بر حضرت موسی(ع)، پیامبر رهایی بخش بنی اسرائیل از جور و ستم فرعونیان، نازل گردید. گفتنی است که از تورات و انجیل، به عهدین [یعنی عهد عتیق و عهد جدید] یاد می گردد و به شهادت تاریخ و منابع موثق، هیچ یک از کتاب های آسمانی پیامبران، جز قرآن کریم، چیزی بر جای نمانده است و تمامی آن ها به دست طاغوت ها و ستمگران عصر نابود شده اند و آن چه که هم اکنون به نام انجیل و تورات، در میان پیروان مسیح و یهود وجود دارد، کتاب های اصلی آنان نیست بلکه برداشت هایی از آن کتاب ها شریف است، که از سوی پیشوایان مذهبی و مقدس این دو کیش، تدوین و منتشر گردیده است و بی تردید، دچار تحریف و زیادتی و کاستی های فراوانی می باشند.

* نهمین روز ماه مبارک رمضان

« ولادت حضرت یحیی بن زکریا (ع) »

« ارسال ۱۲ هزار نامه از سوی مردم کوفه برای امام حسین علیه السلام جهت حرکت ایشان به سوی عراق »

* دهمین روز ماه مبارک رمضان

« حرکت سپاه اسلام به طرف مکه »

در روز دهم مله رمضان سال هشتم هجری سپاه هزاران نفری اسلام، متشکل از انصار و مهاجران به فرماندهی پیامبر اسلام به طرف مکه حرکت کردند. گرچه برای رعایت اصل غافلگیری، تا لحظه فرمان کسی از زمان و مسیر حرکت خبر نداشت. البته قبلاً به تمام نیروهای اطراف، اعلان آماده باش شده بود. پیامبر، «ابورهم» غفاری را نماینده خود در مدینه گذاشت و حرکت کرد.

« آمدن نامه های اهل کوفه برای امام حسین (ع) »

در سال ۶۰ هجری قمری جمعی از کوفیان نامه های مردم کوفه را برای امام حسین (ع) آوردند، که از جمله نام سلیمان بن صرد و مسیب بن نجبه و رفاعه بن شداد بجلی و حبیب بن مظاهر و جمعی از شیعیان آن حضرت در آنها بود، که توسط عبدالله بن مسمع همدانی و عبدالله بن وال خدمت امام (ع) آورده شد.

« وفات حضرت خدیجه (سلام الله علیها) »

وفات حضرت خدیجه در روز ۱۰ ماه رمضان سال ۱۰ بعثت واقع شد. خدیجه اولین همسر پیامبر و زن ثروتمند قریش بود. او اولین زنی است که به رسول خدا (صلی الله علیه و آله) ایمان آورد. حتی گفته می شود وی قبل از بعثت نیز پیامبری ایشان را پیش بینی کرده بود. این قول بنابر نقل ۴۵ روز بعد از رحلت ابوطالب است. وفات خدیجه و رحلت ابوطالب که بزرگترین حامیان پیامبر (صلی الله علیه و آله) بودند، بر ایشان بسیار دشوار آمد. آن حضرت نخستین همسر پیامبر (ص) بود، و تا خدیجه زنده بود نبی گرامی اسلام (ص) همسری اختیار نفرمود. سبقت به اسلام و خدمات او به پیامبر زیاده از آن است که ذکر شود. در فضیلت آن حضرت همین بس که مادر حضرت فاطمه زهرا (س) است، و همه ذراری پیامبر (ص) به ایشان منتهی می شوند. حضرت خدیجه را در مکه و در قبرستان معلی دفن کردند، ولی دیگر همسران پیامبر در مدینه دفن شده اند.

* دوازدهمین روز ماه مبارک رمضان

« سالروز عقد اخوت پیامبر (ص) و امیر مؤمنان (ع) »

وقتی آیه (إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ) در سال اول هجری نازل شد پیامبر دو به دو بین یاران خود از مهاجر و انصار عقد اخوت بست، و فقط علی مانده بود که با چشمانی اشکبار خدمت پیامبر رسید و عرض کرد: یاران خود را با یکدیگر برادر کردید ولی مرا با کسی برادر نساختید؟ پیامبر اعظم (صلی الله علیه و آله) رو به علی بن ابی طالب (ع) کرد و فرمود: تو در دنیا و آخرت برادر من هستی. در مورد جانشینی و برادری پیامبر و امام علی (ع) احادیث فراوانی وجود دارد که می توان به کتب حدیثی مراجعه کرد.

« نزول کتاب آسمانی زبور بر حضرت داوود (ع) »

بنا به نقل ابن کثیر، کتاب شریف "زبور" در دوازدهم ماه مبارک رمضان بر "داوود نبی (ع)" نازل گردید. حضرت داوود(ع) از پیامبران بزرگ بنی اسرائیل است و در نبرد میان طالوت و جالوت، با این که خردسالی بیش نبود، به میدان رفت و جالوت ستمگر را به هلاکت رسانید و سال های بعد به پیامبری و پادشاهی بنی اسرائیل نایل شد. کتاب شریف زبور، پس از ۴۸۲ سال از نزول کتاب شریف "تورات" بر حضرت موسی (ع)، بر حضرت داوود نبی (ع) نازل گردید.

* سیزدهمین روز ماه مبارک رمضان

« مرگ حجاج ثقفی »

در سال ۹۵ هجری قمری در چنین روزی ظالم سفاک پلید حجاج بن یوسف ثقفی به هلاکت رسید. او در زمان ولید بن عبد الملک در شهر واسط با مرض آکله در شکمش به درک واصل شد. او عده زیادی از دوستان و شیعیان امیرالمؤمنین (ع) از جمله کمیل بن زیاد نخعی، قنبر غلام امیرالمؤمنین و... را شهید کرد.

* پانزدهمین روز ماه مبارک رمضان

« ولادت امام حسن مجتبی (ع) »

شب نیمه ماه رمضان سال سوم هجری قمری دومین امام شیعیان حضرت ابو محمد حسن بن علی بن ابی طالب (ع) در شهر مدینه به دنیا آمد. هفت روز بعد جبرئیل برای عرض تبریک خدمت پیامبر نازل شد و گفت برای او کنیه انتخاب کرده، سرش را بتراشند و برایش عقیقه کنند. رسول خدا (ص) در گوش راست امام حسن (ع) اذان و در گوش چپش اقامه گفت. از آنجا که فرزندان پسر پیامبر خدا (ص) از دنیا رفته بودند، این تولد برای رسول خدا و اهل بیت بسیار مسرت بخش بود. القاب آن حضرت: سید، سبط، امنی، حجت، بر، نقی، زکی، مجتبی، زاهد.

« اعزام مسلم بن عقیل به کوفه از طرف امام حسین علیه السلام سال ۶۰ هجری »

* هفدهمین روز ماه مبارک رمضان

« معراج پیامبر »

سفر آسمانی پیامبر اکرم (ص) - که البته در روز و ماه دقیق آن اختلاف است - پنج سال بعد از بعثت در چنین روزی واقع شد. برخی آن را در سال دهم بعثت می‌دانند. این سفر از مکه به بیت المقدس و مسجد الاقصی شروع شد و سپس از آنجا به آسمان پرواز نمود. آیه شریفه اول سوره اسرا به این واقعه اشاره دارد:

« سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنَ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ».

« غزوه بدر »

در ۸ رمضان سال دوم هجری حرکت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) از مدینه به سوی منطقه بدر آغاز شد بر اساس دستور پیامبر (ص) یکی از فرماندهان لشکر اسلام علی بن ابی طالب (ع) بود. تعداد سپاه اسلام ۳۱۳ نفر بود؛ ۸۲ تن از مهاجرین، ۱۷ تن از قبیله خزرنه و ۶۱ تن اوسی. هدف آنان تعقیب کاروان تجاری قریش بود که گزارش رسیده بود از سفر شام بر می‌گردد و تمام اهل مکه نیز در آن شریک هستند. لکن کاروان ابوسفیان متوجه این حرکت شده، و با تغییر مسیر خود را به مکه رساند. از آن طرف نیز وقتی قریش اموال خود را در خطر دیده بودند برای نجات کاروان حرکت کردند. در این جنگ ابوجهل نیز کشته شد. ابوجهل هشام بن مغیره مخزومی از دشمنان سر سخت پیامبر (ص) بود. او با اینکه نامش هشام بود ولی از فرط بدجنسی و زشت سیرتی به ابوجهل شهرت یافت.

« قتل عایشه »

در شب ۱۷ ماه رمضان در سال ۵۸ هجری قمری در مدینه، عایشه دختر ابوبکر به دست معاویه کشته شد. واقعه جمل و کشته شدن حدود بیست هزار نفر از مسلمین از کارهای معروف اوست.

* نوزدهمین روز ماه مبارک رمضان

« ضربت خوردن امیرالمؤمنین (ع) »

در ۱۹ ماه رمضان سال ۴۰ هجری قمری در نماز صبح در مسجد کوفه با شمشیری مسموم به دست ناپاک ابن ملجم مرادی منافق بر فرق مبارک امیرالمؤمنین (ع) ضربت وارد شد. در صبح روز نوزدهم بعد از اذان صبح، امیرالمؤمنین وارد مسجد شده و مشغول نماز شدند. هنگامی که در رکعت اول سر از سجده برداشت شیب بر آن حضرت حمله ور شد، ولی شمشیرش خطا کرد. بلافاصله ابن ملجم لعنه الله حمله کرد و شمشیر او فرق مبارک

آن حضرت را شکافت و محاسن شریفش به خون فرق مبارکش خضاب شد، و صدای مبارکش بلند شد: بسم الله و بالله و علی مله رسول الله، فزت و رب الکعبه.

صدای جبرئیل بلند شد: « تهدمت والله اركان الهدی و انطمست اعلام التقی و انفصمت العروه الوثقی، قتل ابن عم المصطفی، قتل الوصی المجتبی، قتل علی المرتضی، قتل اشقی الاشقیاء ».

* بیستمین روز ماه مبارک رمضان

« عروج حضرت عیسی بن مریم علیه السلام به آسمان »

برخی از مورخان، عروج حضرت عیسی علیه السلام را در شب ۲۱ رمضان می دانند؛ اما این کثیر در روایاتی از حضرت امام علی علیه السلام و حضرت فاطمه زهرا سلام الله علیها، نقل کرد که حضرت عیسی بن مریم علیه السلام، پس از چهل سال زندگی در میان مردم، در شب ۲۲ رمضان، به آسمان عروج کرد.

« فتح مکه »

در سال ۸ هجری قمری مکه مکرمه توسط سپاه اسلام، بدون خونریزی فتح شد. در این فتح بزرگ تعداد مسلمانان ۱۲ هزار نفر، و شهدا ۲ نفر بودند. علت شهادت آن دو این بود که همراه لشکر نبودند و از آخر مکه وارد شده بودند، و لذا مورد هجوم قرار گرفته شهید شدند. در این روز فقط برای ۱۰ نفر جنایت کار حکم قتل صادر شد. علت این پیروزی، رعایت استتار و اصل غافلگیری و کمک عباس در ترساندن ابوسفیان بود. رسول خدا وارد مسجد الحرام شد و پس از استلام حجر الاسود به شکستن بت‌ها پرداخت که حدود ۳۶۰ بت در اطراف کعبه نصب شده بود. مردم مکه و قریش و مشرکان منتظر بودند که پیامبر (ص) چه حکمی خواهد کرد و ایشان فرمود: همه شما را آزاد کردم.

* بیست و یکمین روز ماه مبارک رمضان

« شهادت امیرالمؤمنین (ع) »

امام المتقین امیرالمؤمنین (ع) در شب بیست و یکم ماه رمضان مقارن طلوع فجر به شهادت رسید، در حالی که از سن مبارک حضرتش ۶۳ سال گذشته بود. در بیستم ماه رمضان اثرات سم در پاهای مبارک امام علی (ع) ظاهر شد و پاهای مبارک ورم کرد. در شب بیست و یکم اثر زهر بر بدن مبارک امیرالمؤمنین (ع) بسیار شد. حضرت فرزندان و اهل بیت خود را جمع کرد و با آنها وداع نمود و وصیت های خود را فرمود. در آن شب هر چه خوردنی و آشامیدنی آوردند تناول نفرمود، و لب‌های مبارکش به ذکر خدا حرکت می کرد، و مانند مروارید عرق از پیشانی نازنینش می‌ریخت و با دست مبارک خود آن را بر طرف می کرد.

« بیعت با امام مجتبی (ع) »

در این روز مردم پس از شهادت امیرالمؤمنین (ع) با امام حسن (ع) بیعت کردند.

« قتل ابن ملجم »

هر چند برخی معتقدند ابن ملجم ملعون ۲۷ رمضان به درک واصل شد، اما عده‌ای از مورخان نقل کرده‌اند در روز بیست و یکم ابن ملجم با یک ضربت شمشیر به جهنم فرستاده شد.

« وفات حضرت موسی علیه السلام »

« وفات حضرت یوشع علیه السلام »

* بیست و سومین روز ماه مبارک رمضان

« نزول قرآن »

شب نزول قرآن است و به قولی در شب ۲۴ ماه رمضان بوده است.

* بیست و چهارمین روز ماه مبارک رمضان

« مرگ ابولهب »

در این روز و به قولی در ۲۵ ماه رمضان ابولهب به درک واصل شد.

* ۲۹ ماه مبارک رمضان

« غزوه حنین »

بعد از فتح مکه در سال هشتم هجری قبایل عرب از دیگر قبایل بیشتر مشتاق اسلام شدند، اما قبیله هوازن و ثقیف نه. این غزوه در حوالی مکه واقع شد، پس از فتح مکه گروهی از قبایل اطراف شهر برای نبرد با مسلمانان متحد شده بودند. پیامبر سپاهی را روانه حنین کرد. در این نبرد اگر چه مسلمانان با اتکا به امکانات و نیروهای خود ابتدا شکست خوردند ولی با تدبیر و تلاش پیامبر و یاران به ویژه امام علی (ع) دشمنان را شکست دادند و غنائم بسیاری به دست آوردند و برای تعقیب دشمن به سوی طایف حرکت کردند.

* دیگر رخداد های ماه مبارک رمضان

« سریه عبد الله بن عتيك »

در ماه رمضان سال ششم هجری سلّام بن ربیع که بازرگانی از اهالی حجاز بود، در فراهم ساختن لشکر بر ضد رسول خدا (صلی الله علیه و آله) تلاش فراوانی کرده بود، لذا پس از پایان یافتن غزوه خندق و بنی قریظه، قبیله خزرج از رسول خدا اجازه خواستند که وی را به سزای عملش برسانند. پیامبر هم عبدالله بن عتيك را به فرماندهی آنان گماشت و فرمود: زن یا کودکی را نکشید. آنان وارد خیبر شدند و سلّام را مجازات نمودند

« سریه اوّل عبدالله بن رواحه »

در ماه رمضان سال ششم هجری پس از کشته شدن سلام بن ابی الحقیق، یهودیان خیبر، اسیر بن زارم را فرمانده خود کردند. او در میان قبایل عطفان و ... به راه افتاد و مردم را برای جنگ با مسلمانان ترغیب نمود. پیامبر (صلی الله علیه و آله) عبدالله را با سه نفر دیگر برای تحقیق فرستاد. عبدا... رفت و گزارش تحقیق خود را خدمت پیامبر آورد.

« سریه غالب بن عبدالله لیثی »

در ماه رمضان سال هفتم هجری دو طایفه بنی عوال و بنی عبد بن ثعلبه از مشرکان مزاحمی بودند که در هشت منزلی مدینه سکنی داشتند. لذا پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) برای رفع مزاحمت‌های آنان غالب بن عبدا... را با ۱۳۰ نفر به طرف آنان گسیل داشت.

« سریه خالد بن ولید »

پنج روز به آخر ماه رمضان سال هشتم هجری مانده بود که پیامبر، خالد را با ۳۰ سوار برای ویران ساختن بت خانه عزی که بزرگ‌ترین بت‌های قریش در آن جا بود گسیل داشت. خادم سلمی چون از آمدن خالد با خبر شد شمشیری به گردن عزی آویخت و شعری خواند که مضمون آن چنین بود: اگر می‌توانی خالد را بکش و از خود دفاع کن، و خودش به کوه فرار کرد.

« هیئت قبیله مُره »

در ماه رمضان سال نهم هجری بعد از بازگشت پیامبر از تبوک به مدینه، سیزده نفر از قبیله بنی مرّه خدمت رسول خدا (صلی الله علیه و آله) آمدند و درخواست کمک کردند؛ چون به قحطی و خشکسالی دچار شده بودند. پیامبر دعا فرمود و به آنان کمک کرد. وقتی به سرزمین خود برگشتند دیدند همان روزی که پیامبر دعا کرده بود باران کافی باریده است.

پی‌نوشت‌ها:

۱. شیخ عباس صفایی حائری، تاریخ پیامبر اسلام.
۲. علامه مجلسی، حیوة القلوب.
۳. آیت الله سبحانی، فروغ ابدیت.
۴. سوره اسراء، آیه ۱.
۵. سوره حجرات، آیه ۱۰.
۶. فرازهایی از تاریخ پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله).
۷. مرحوم شیخ عباس قمی، منتهی الآمال.
۸. حجتی کرمانی، سیره معصومان.
۹. بحار الانوار، ج ۳۹.
۱۰. حیوة القلوب.
۱۱. البدایه و النهایه (ابن کثیر)، ج ۲ و ج ۳.
۱۲. تاریخ الیعقوبی، ج ۲.
۱۳. اسلام و عقائد و آراء بشری (علامه یحیی نوری).